

Caawimaadda sharciga madaniga ah Macluumaadka codsadayaasha

Sharaxaadda gargaarka sharciga madaniga ah iyo talo iyo caawimo

Waa in qareen uu siiyo qof kasta oo codsanaya gargaar
sharci oo kiis madani ah

La cusbooneysiisay ugu dambeyntii 19 Maarso 2025

Nala soo xiriir

Mareegta - www.slab.org.uk

Mareegtayadu waxay sidoo kale ka kooban tahay faahfaahinta heerarka adeegayaga.

Telefoon - **0131 226 7061**

Kani waa lambarkeena guud. Wicitaanada laga helo Xiriirka Scotland waa la soo dhaweynayaa. Email - general@slab.org.uk

Si toos ah uma bixinno gargaar sharci. Tan waxaa sameeya qareenno. Waxaan maamulnaa nidaamka gargaarka sharciga.

Xafiisyada Kaalmada Sharciga Madaniga ah

Waxaa laga yaabaa inaad ka hesho caawimo noocyada dhibaatooyinka qaarkood qareen ka shaqeeya mid ka mid ah Xafiisyada Kaalmada Sharciga Madaniga ah.

Xafiisyadani waxay caawin karaan oo keliya dadka ku nool aagooda ee u qalma gargaarka sharciga laakiin ay ku adag tahay helitaanka caawimo sharci ama adeegyada qareen.

Shabakad www.clao.org.uk

Aberdeen: 01224 402330, aberdeen@clao.org.uk, 353 Union Street, Aberdeen, AB11 6BT

Edinburgh: 0131 240 1960, edinburgh@clao.org.uk, Dabaqa 4aad, Thistle House, 91 Haymarket Terrace, Edinburgh, EH12 5HE

Highland iyo Jasiiradaha: 01463 641 770, inverness@clao.org.uk, 2 Castle Wynd, Inverness, IV2 3EB

Argyll iyo Bute: 01463 641 770, oban@clao.org.uk, Xafiisyada Golaha Argyll iyo Bute, Dhismayaasha Dowladda Hoose, Oban, PA34 4AW

Xiriir kale oo waxtar leh

Talo bilaash ah ayaa laga heli karaa ururada sida Citizens Advice Scotland (www.cas.org.uk), Xarumaha Talo-bixinta Lacagta (www.moneyadvicescotland.org.uk) iyo Hoyga (oo ka shaqeeya arrimaha guryaha, www.scotland.shelter.org.uk).

Waxyaabaha ku jira

1	Waa maxay sharciga madaniga ah caawimaad?	6
2	Sideen u heli karaa qareen diiwaangashan si uu ii siiyo sharciga madaniga ah	7
3	Talada madaniga ah iyo caawinta	7
	Sideen ugu qalmi karaa dhaqaale ahaan talo iyo caawimo?	7
	Maxaa la qaadanayaa marka aad la kulanto qareen talo iyo caawimo ah	8
	Maxaa dhacaya haddii la ii diido talo iyo caawimo?	9
	Maxaa dabooli doona gargaarka sharciga?	9
	Sideen ugu qalmi karaa gargaarka sharciga?	10
	Foomamkee ayaan u baahanahay inaan buuxiyo oo ku saabsan u-qalmitaanka dhaqaale?	11
	Maxaa dhacaya haddii aan u baahdo shaqo degdeg ah?	11
	Ka soo horjeeda kiiskayga ma ogaan doonaa inaan codsaday gargaar sharci?	11
	Maxaa dhacaya haddii aan ma diiday gargaarka sharciga?	12
	Haddii la ii diido gargaarka sharciga, ma codsan karaa mar kale?	12
	Ma bilaash baa gargaarka sharciga madaniga ah?	13
	Haddii aad ku guuldareysato kiiska	14
	Tabarucaadka	14
	Hantida la helay ama la haystay iyo "cabudhis"	16
	Sideen u maamuli karaa kiiskayga gargaarka sharciga madaniga ah?	18
	Maxaa dhici doona haddii aanan kuu sheegin isbeddellada?	18

Maxaa dhacaya haddii xaaladahaygu isbeddelaan ka dib marka dhammeeyo gargaarka sharciga madaniga ah foomka maaliyadeed ama ka dib markaad bixiso gargaarka sharciga?	18
Immisa ayay tahay inaan kuu sheego isbeddelladan?	19
Tusaalooyin qaar oo ka mid ah noocyada waxyaabaha aan u baahannahay inaan ka ogaano waa	20
Maxaa dhici doona marka aan kuu sheego isbeddellada?	20
8 Ma beddeli karaa qareen?.....	21
9 SLAB ma ka noqon karaa gargaarka sharciga?.....	21
Wax fikrad ah ma ka bixin kara inta aad siiso qareenkayga?.....	22
11 Maxaan ka filan karaa Guddiga Gargaarka Sharciga ee Scotland?22	
12 Maxaan ka filan karaa qareenkayga?	23
Ka warran haddii aanan ku qanacsanayn sida adiga ama qareenkaygu u dhaqmeen?.....	24
Maxaan ku sameeyaa warqaddan yar?.....	24

1 Waa maxay gargaarka sharciga madaniga ah?

Caawimada sharciga madaniga ah waxay ka caawisaa dadka inay helaan talo sharci iyo caawinta qareen si uu kiiskooda madaniga ah u geeyo maxkamadda. **Waxay noqon kartaa bilaash ama waxaa laga yaabaa inaad wax ka bixiso.**

Tusaalooyin arrimaha madaniga ah:

- Furiinka iyo arrimaha kale ee saameeya qoysaska iyo carruurta.
- Isku dayga inaad hesho magdhow dhaawacyada ka dib shil ama dayacaad caafimaad.
- Arrimaha guryaha sida kirada ama deynta guryaha, dayactirka iyo ka saarista.
- Xuquuqda deynta iyo daryeelka.
- Arrimaha la xiriira socdaalka, dhalashada iyo magangalyada.

Waxaa jira laba nooc oo caawimo ah:

Talo iyo caawimo

Tani waxay kaa caawineysaa inaad bixiso talo qareen oo ku saabsan arrin kasta oo sharciga Scotland ah, ha ahaato mid madani ah, mid dambiyeed ama mid carruur ah - tusaale ahaan, si aad isugu daydo inaad u xalliso muran adiga oo aan maxkamad tagin. Marka laga soo tago inuu kula taliyo arrinta aad soo jeedisay, qareenkaagu wuxuu awoodaa:

- In uu kula taliyo haddii aad haysato kiis sharci ah oo aad hore u sii wadi karto.
- Isku day inaad la gorgortanto dhinaca kale si loo xalliyo.
- In uu kula taliyo inaad codsato gargaar sharci si arrinta maxkamadda loo geeyo.
- In lagu qoro warqado ama aad hesho warbixinno.

Caawimaadda sharciga madaniga ah

Warqaddan waxay ka hadlaysaa oo keliya arrimaha madaniga ah.

Caawimaadda sharciga madaniga ah waxay kaa caawisaa bixinta kharashka qareenkaaga si uu kuugu matalo maxkamadda. Waxay daboolaysaa shaqada diyaarinta, iyo sidoo kale dhageysiga laftiisa waxayna bixin kartaa maalgelin u doodayaasha iyo khubarada haddii loo baahdo.

Nooca gargaarka sharciga madaniga ah ee aan u baahanahay?

Dadka qaar waxay u baahan yihiin oo keliya talo iyo caawimo, kuwa kalena waxay u baahan yihiin oo keliya gargaar sharci, qaarna waxay u baahan yihiin labadaba. Dad badan ayaa bilaabaya hawsha sharciga iyagoo wata talo iyo caawimo ka dibna u gudbaya gargaarka sharciga.

Wixii macluumaad ah oo ku saabsan gargaarka sharciga dambiyada ama gargaarka sharciga carruurta, fadlan booqo www.slab.org.uk.

Haddii aadan u qalmin talo iyo caawimo, waxaa laga yaabaa inaad weli u qalanto gargaar sharci, iyo caksigeeda, sababtoo ah waxyaabaha kaa dhigaya inaad u qalanto labadan shay way kala duwan yihiin. Weydii qareenkaaga arrintan.

2 Sideen ku heli karaa qareen diiwaangashan si uu ii siiyo sharciga madaniga ah

Waa inaad codsataa gargaar sharci iyada oo loo marayo qareen naga diiwaangashan. Kani wuxuu noqon karaa qareen ka shaqeeya xarun gaar ah, xarun sharci ama hay'ad kale oo talo bixin ah, ama mid ka mid ah Xafiisyadayada Caawinta Sharciga Madaniga ah.

Si aad u hesho qareen:

- Visit www.slab.org.uk oo isticmaal raadinta qareenka.
- Ka eeg buug taleefan ama la xiriir Xafiiska Talada Muwaadiniinta ee deegaankaaga.

Wixii faahfaahin ah ee xiriirka Xafiisyada Caawinta Sharciga Madaniga ah ee SLAB, fadlan eeg daboolka hore ee gudaha.

3 Talada iyo kaalmada madaniga ah

Sideen ugu qalmi karaa dhaqaale ahaan talo iyo caawimo?

Qareenkaagu wuxuu kuu sheegi doonaa haddii aad u qalanto. Guud ahaan, waxaad u qalmi doontaa haddii:

- Kaydkaaga iyo wax kasta oo qiimo leh oo aad leedahay (oo aan ku jirin guriga aad ku nooshahay) ay ka yar yihiin qadar go'an.
- Waxaad heleysaa faa'iidooyin gaar ah.

- Dakhligaaga la tuuri karo ee toddobaadlaha ah (ka dib markaad bixiso biilasha iyo gunnooyinka qaarkood) uu ka yar yahay qadar go'an.

Qadadkan la dejiyay iyo faa'iidooyinkan ayaa isbeddela sannad walba. Tirakoobyadii ugu dambeeyay ee iyo xisaabiyaha khadka tooska ah fadlan eeg www.slab.org.uk

Talo iyo caawimo, uma baahnid inaad bixiso tabarucaad raasumaalka ah (keydinta iyo walxaha qiimaha leh ee aad leedahay), laakiin waxaa laga yaabaa inaad weli bixiso mid ka mid ah dakhliga, iyadoo ku xiran inta aad hesho.

Waxaad u baahan doontaa inaad muujiso in caawimaaddu aysan kaa heli karin qof kale, sida urur shaqaale, shirkad caymis ama hay'ad xirfadle ah.

Waxa la qaadanayo marka aad u tagto qareen talo iyo caawimo

Waa muhiim inaad siiso qareenkaaga macluumaad sax ah oo ku saabsan xaaladdaada dhaqaale: dakhligaaga, keydkaaga iyo dadka aad ku tiirsan tahay (carruurta ama dadka kale ee aad taageerayso). Waa inaad qaadataa:

- Bayaan(yada) bangigaaga ee ugu dambeeyay oo muujinaya helitaanka dakhligaaga iyo wixii raasamaal ama kayd ah.
- Warqadaha mushaharka ee dhawaan la soo saaray, ama akoonnada haddii aad iskaa u shaqeysato.
- Talo bixin hawlgab oo ka timid loo-shaqeeye hore ama buuggaaga hawlgabka ama faa'iidada.
- Waraaqaha abaalmarinta faa'iidada hadda ama ogeysiisyada.
- Faahfaahinta dhammaan keydka ama akoonnada - bangiga/bulshada dhismaha/ bayaanka boostada ama buugga aqoonsiga, iwm.

Haddii aadan caddayntan bixin bilowga, codsigaaga waxaa laga yaabaa inuu dib u dhaco. Qareenkaagu wuxuu kuu bilaabi karaa oo keliya haddii ay ku qancaan in macluumaadka aad bixisay ee ku saabsan duruufahaaga dhaqaale uu sax yahay.

Qareenkaaga ama SLAB waxay u qori karaan dad kale sida loo-shaqeeyahaaga, xafiisyada gargaarka bangiga ama dawladda si ay

u hubiyaan macluumaadka aad bixiso. Haddii aadan ka caawin weydiimahayaga qareenkaagu waa inuu joojiyaa shaqadaada waana inaad na siisaa wax kasta oo aan ku bixinnay kiiskaaga.

Waa inaad noo sheegtaa haddii akoon ama hanti ay ku qoran tahay magacaaga, xitaa haddii aad u malaynayso inay runtii leedahay qof kale sida qoyskaaga ama ganacsigaaga. Waxaa laga yaabaa inaan tixgelinno, laakiin haddii aadan noo sheegin oo aan ogaanno hadhow inaad waayi karto kaalmadaada sharciga, inaad bixiso kharashka kiiskaaga oo aad wajahdo dacwado dambiyeed.

Haddii aad guursatay ama aad la nooshahay lamaane, qareenkaagu wuxuu sidoo kale u baahan doonaa inuu ogaado isla macluumaadka ku saabsan dakhligooda iyo keydkooda, haddii aan:

- La kala tagin.
- Waa qofka aad dhibaato sharci kala kulanto.
- Waxay noqon doontaa mid aan caddaalad ahayn ama aad u adag in sidaas la sameeyo (waxay khuseysaa oo keliya codsiyada talada madaniga ah iyo gargaarka)

Maxaa dhacaya haddii la ii diido talo iyo caawimo?

Haddii aadan u qalmin talo iyo caawimo, waxaa laga yaabaa inaad weli u qalanto caawimo sharci, iyo caksigeeda, sababtoo ah waxyaabaha kaa dhigaya inaad u qalanto labadan shay way kala duwan yihiin. Weydii qareenkaaga arrintan.

4 Gargaarka sharciga madaniga ah

Maxay dabooli doonaan gargaarka sharciga?

Haddii talada iyo caawimaaddu aysan xallin doonin dhibaataada, oo aad u baahan tahay inaad kiiskaaga maxkamadda geyso, waxaa laga yaabaa inaad u baahato inaad codsato caawimo sharci.

Qareenkaagu kuma matali karo maxkamadda iyadoo la adeegsanayo gargaar sharci nooc ka mid ah kiis, sida:

- Dacwooyin yaryar oo ka yar £3,000, haddii aysan sheegashu ku lug lahayn dhaawac shaqsiyeed.

- Dacwooyin qaar oo la xiriira musalafnimo.

Si kastaba ha ahaatee, waxay awoodi karaan inay kugula taliyaan kuwan iyagoo raacaya talo iyo caawimaad.

Sideen ugu qalmi karaa gargaarka sharciga?

Adiga iyo qareenkaagu waxaad buuxin doontaan foomamka codsiga ee ku saabsan kiiskaaga iyo xaaladda dhaqaale oo noo soo diri doontaan. Kadib waxaan qiimeyn doonnaa codsigaaga. Si aan u bixinno gargaar sharci, waa inaan go'aansannaa in:

- Waxaad u qalantaa dhaqaale ahaan.
- Waxaad leedahay saldhig sharci oo kiiskaaga ah (oo loo yaqaan "sabab macquul ah").
- Waa macquul inaad isticmaasho lacagaha dadweynaha si aad u taageerto kiiskaaga - tusaale ahaan, waxaa laga yaabaa inaysan macquul ahayn inaad bixiso gargaar sharci haddii qofka aad isku dayayso inaad dacweyso uusan haysan lacag, kiiskaagu uu ku kici doono wax ka badan inta uu mudan yahay, waxay u egtahay inaad ku guuleysan doonin, waxaad isticmaaleysaa maxkamad khaldan, ama haddii aadan si buuxda uga fiirsan siyaabo kale oo lagu xallinayo dhibaataada, ka hor intaadan qaadin tallaabo maxkamadeed.
- Caawimaad kuma heli kartid qof kale - sida urur shaqaale, shirkad caymis (noocyada qaarkood ee kiiska waxaa dabooli kara tusaale ahaan, caymiska gurigaaga ama gaarigaaga) ama hay'ad xirfad leh.

Haddii aad guursatay ama aad la nooshahay lammaane, si aad u codsato gargaarka sharciga madaniga ah, qareenkaagu wuxuu sidoo kale u baahan doonaa inuu ogaado isla macluumaadka ku saabsan dakhligooda iyo keydkooda, haddii aan:

1. Adiga kala maqan.
2. Waa qofka aad dhibaato sharci la leedahay.

Dadka qaar waxba kama bixiyaan gargaarka sharciga, kuwa kalena waxay u baahan karaan inay wax ka bixiyaan, qaarna laga yaabo inaysan dhaqaale ahaan u qalmin gabi ahaanba.

Tani waxay ku xiran tahay dakhliga sanadlaha ah ee la tuuri karo ee adiga iyo lammaanahaaga iyo raasamaalka la tuuri karo (keydka iyo walxaha qiimaha leh ee aad leedahay) ee aad haysato inta lagu jiro kiiskaaga. Xaddidaadahani way isbeddelaan sannad kasta. Hubi www.slab.org.uk si aad u hesho tirooyinka ugu dambeeyay iyo xisaabiyaha maaliyadeed.

Foomamkee ayaan u baahanahay inaan buuxiyo oo ku saabsan u-qalmitaanka dhaqaale?

Qareenkaagu wuxuu ku siin doonaa foom aad buuxiso iyadoo ku xiran nooca dakhliga (sida mushaharka iyo gunnooyinka) ee aad (iyo haddii ay khuseyso lammaanahaagu) hesho.

Foomku wuxuu ka kooban yahay hagitaan kaa caawinaya inaad buuxiso. Waa muhiim inaad si taxaddar leh u akhrido hagitaanka oo aad raacdo. Haddii aadan sidaas samayn, waxay dib u dhigi kartaa helitaanka gargaarka sharciga ama waxay la macno tahay inaan diidno codsigaaga.

Ka waran haddii aan u baahdo shaqo si degdeg ah loo qabto?

Kahor inta aynaan go'aansan inaan ku siin karno gargaar sharci, qareenkaagu wuxuu awoodi karaa inuu sameeyo shaqo degdeg ah oo adiga kugu saabsan maxkamadda - tusaale ahaan, si uu u codsado amar si looga hortago qof ku weerara. Si kastaba ha ahaatee, waxaa laga yaabaa inaad wali na siiso lacagta shaqadan.

Qofka iga soo horjeeda kiiskayga ma ogaan doonaa inaan codsatay gargaar sharci?

Marka aan helno codsigaaga, sharciyadu waxay naga rabaan inaan u sheegno qofka kaa soo horjeeda inaad codsatay gargaar sharci, haddii:

1. Qareenkaagu naga codsado inaan sidaas samayn, waana ku raacsanahay in tani ay habboon tahay (tusaale ahaan, haddii aad tahay dhibbane rabshado guri ama qofka kaa soo horjeeda uu u badan tahay inuu ka takhaluso hantidiisa haddii uu og yahay inaad codsatay gargaar sharci), ama
2. Meesha qofka kaa soo horjeeda aan la garanayn.

Qareenkaagu wuxuu buuxin doonaa "bayaan sharci ah". Tani waxay sharraxaysaa waxa codsigaaga gargaarka sharciga uu u yahay. Waxaan nuqul ka mid ah bayaankaas u diri doonaa qofka kaa soo horjeeda, haddii aanay tani habboonayn, laakiin faahfaahin kale oo adiga kugu saabsan ma bixin doonno.

Qofka kaa soo horjeeda wuxuu xaq u leeyahay inuu na siiyo macluumaad ku saabsan kiiska ama sababaha kale ee ee aadan u heli karin gargaar sharci. Tani waxaa loo yaqaan sameynta matalaad. Waxaan ka fiirsan doonaa matalaadda qofka kaa soo horjeeda, haddii loo baahdo, waxaan sii baari doonaa. Tani waxay macnaheedu noqon kartaa inay qaadanayso waqti dheer inaan go'aan ka gaarno codsigaaga.

Caadiyan waxaan u sheegi doonaa qofka kaa soo horjeeda inaan oggolaanay ama diidnay gargaarka sharciga.

Qofka kaa soo horjeeda wuu noo sheegi karaa wakhti kasta kiiskaaga haddii uu jiro wax isbeddel ah oo saameyn kara bixinta gargaarka sharciga. Laakiin waxaan kaa codsaneynaa inaad faallo ka bixiso waxa qofka kaa soo horjeeda uu noo sheegay, haddii aan ka fiirsaneyno inaan ka laabano gargaarkaaga sharciga.

Maxaa dhacaya haddii la ii diido gargaarka sharciga?

Waxaan kuu sheegi doonaa adiga iyo qareenkaaga sababta. Adigoo adeegsanaya qareenkaaga, waxaad na weydiisan kartaa inaan dib u eegno go'aankeenna. Qareenkaagu wuxuu kuu sheegi doonaa fursadaha kuu furan. Qareenkaagu wuxuu diyaar u noqon karaa inuu kiiskaaga qaado isagoo kugu dallacaya qiimaha gaarka ah (fiiri qaybta 10).

Haddii la ii diido gargaarka sharciga, ma codsan karaa mar kale?

Haa. Haddii xaaladahaagu isbeddelaan ama aad bixin karto macluumaad cusub oo ku saabsan kiiskaaga, waxaa laga yaabaa inaan gaarno go'aan ka duwan.

5 Haddii aanan u qalmin talo iyo caawimo ama gargaar sharci oo madani ah, sideen ku heli karaa talo bilaash ah?

Talo bilaash ah ayaa laga heli karaa ururada sida Citizens Advice Scotland, Money Advice Centres ama Shelter (kuwaas oo ka shaqeeya arrimaha guryaha). Eeg bogga hore ee gudaha ee warqaddan si aad u hesho faahfaahinta xiriirka. Waxa kale oo aad ogaan kartaa inaad caawimo ka heli karto ururkaaga ama caymisyada.

6 Maxaan bixin karaa?

Ma gargaarka sharciga madaniga ah waa bilaash?

Kaalmada sharciga had iyo jeer ma aha bilaash. Waxay noqon kartaa bilaash ama waxaa laga yaabaa inaad wax ka bixiso kharashyada haddii:

- Dakhligaaga, keydkaaga iyo raasamaalka kale (alaabta qiimaha leh ee aad leedahay) ay ka sarreeyaan heer gaar ah. Tan waxaan ugu yeernaa tabaruc. Waxaa laga yaabaa inaad dib u hesho qaar ama dhammaanteed dhammaadka kiiska, haddii aanan u baahnayn dhammaanteed si aan u daboolno kharashka kiiska.
- Waxaad haysataa ama aad kasbataa wax (lacag ama hanti) natiijo ahaan gargaarkaaga sharciga ama talada iyo kaalmadaada.
- Waxaad lumisaa kiiska - waxaa laga yaabaa inaad bixiso kharashyada qofka kaa soo horjeeda.

Waxaan bixin doonnaa biilka qareenkaaga. Si kastaba ha ahaatee, waxaa na saaran mas'uuliyad ah inaan isku dayno inaan dib u helno lacagtii aan bixinnay.

Wixii talo iyo caawimo ah si loo daboolo kharashyada, waxaan isticmaali doonnaa:

- Marka hore, wixii tabarucaad ah ee aad bixiso (fiiri qaybta [Tabarucaadka ee hoose](#)) - kuwaas oo ku xiran dakhligaaga.
- Marka labaad, wixii kharash ah ee qofka kaa soo horjeedaa bixiyo.
- Saddexaad, haddii labada hore aysan ku filnayn, qayb ama dhammaan lacag kasta ama hanti aad ku guuleysato ama aad haysato (tan waxaa loo yaqaan 'clawback' - eeg qaybta Hantida lagu guuleystay ama la haystay iyo qaybta "clawback") haddii aadan muujin karin in sidaas la sameeyo ay kuu keeni doonto dhibaato ama dhibaato daran.
- Marka afraad, haddii saddexda hore aysan ku filnayn, waxaan isticmaali doonnaa lacagaha dadweynaha.

Haddii ay tahay inaad wax bixiso, waxaad qareenkaaga si toos ah u siisaa talo iyo caawimo. Waxay qaban karaan oo keliya ilaa xad dhaqaale oo go'an oo hoos yimaada talo iyo caawimo ama waxay weydiisan karaan ogolaanshahayaga si ay uga gudbaan xadkan.

Si gargaarka sharciga loo daboolo kharashyada, waxaan isticmaali doonaa:

1. Marka hore, wixii kharash ah ee qofka kaa soo horjeeda bixiyo.
2. Marka labaad, wixii tabarucaad ah ee aad na siiso.
3. Saddexaad, haddii labadan hore aysan ku filnayn, qayb ama dhammaan lacag kasta ama hanti aad ku guuleysato ama aad haysato (fiiri qaybta Hantida lagu guuleystay ama la haystay iyo "cawback").
4. Afaraad, haddii kuwani aysan ku filnayn, waxaan isticmaali doonaa lacagaha dadweynaha.

Mararka qaarkood, qofka kaa soo horjeeda wuxuu qaadan karaa waqti dheer inuu bixiyo ama uusan bixin kharashyada gabi ahaanba. Haddii qofka kaa soo horjeeda uu sidoo kale helayo gargaar sharci, maxkamaddu waxay dhimi kartaa waxa ay tahay inay bixiyaan. Haddii qofka kaa soo horjeeda uusan bixin, ama waxa uu bixiyo aysan dabooli karin kharashka gargaarka sharciga ee aan ku siinay, waa inaan isticmaalnaa tabarucaadka iyo hantida aad ku guuleysato ama aad haysato.

Haddii aad kiiska ku weydo

Kaalmada sharcigu ma daboolo kharashyada qofka kaa soo horjeeda. Markaa, haddii aad waydo kiiskaaga, waxaa lagaa codsan karaa inaad bixiso qaar ama dhammaan kharashyada qofka kaa soo horjeeda. Waa inaad adigu bixisaa kharashyadaas - ma bixin karno. Markaad helayso gargaar sharci, waxaad weydiisan kartaa maxkamadda inay yareeyso lacagta aad bixinayso.

Tabarucaadka

Haddii ay tahay inaad bixiso tabaruc, qaddarku wuxuu ku xirnaan doonaa dakhligaaga la isticmaali karo, keydka iyo hantidaada. Waxaan cabbirnaa dakhliga laga bilaabo taariikhda codsiga iyo raasumaalka (keydka iyo walxaha qiimaha leh ee aad leedahay) ilaa inta kiiskaagu socdo.

Wixii macluumaad dheeraad ah oo ku saabsan inta jeer ee aad bixin doonto, iyo cabbirka qaybaha, fadlan eeg boggayaga internetka www.slab.org.uk ama la xiriir cutubkayaga qiimeynta maaliyadeed.

Talo iyo caawimo, qareenkaagu waa inuu kuu sheegaa bilowga kiiskaaga:

1. Haddii laga yaabo inaad u baahato inaad ka bixiso lacag kasta oo aad haysato ama aad ku guuleysato.
2. Waxa aad bixinayso, haddii ay jiraan (waxaad bixin doontaa talo iyo tabarucaad caawimo ah qareenkaaga).

Caawimaadda sharciga, qareenkaagu waa inuu awood u yeeshaa inuu kuu sheego haddii ay u badan tahay inaad wax bixiso, laakiin waxaan go'aansanaynaa inaan bixinno gargaar sharci iyo in kale.

Waxaan kuu sheegi doonaa:

1. Sida saxda ah inta ay le'eg tahay tabarucaadkaagu, haddii ay jiraan, (waxaad na siin doontaa tan).
2. Inta ay qaadan karto inaad bixiso.

Caadiyan waxaad awoodi doontaa inaad bixiso tabarucaadkaaga qaybo joogto ah waxaadna ku bixin doontaa Amarka Joogtada ah. Waxa kale oo aad lacag bixin kartaa taleefanka ama khadka tooska ah adoo isticmaalaya adeeggayaga SLABPAY. Guud ahaan, waxaan ku siin doonaa waqti dheeraad ah haddii aad haysato wax badan oo aad bixinayso.

Haddii tabarucaadkaagu uu ku salaysan yahay raasamaalkaaga (keydinta iyo walxaha qiimaha leh ee aad leedahay), waxaan caadiyan ku weydiin doonaa inaad tan ku bixiso hal mar.

Markaad codsato, waa muhiim inaad weydiisato qareenkaaga inuu xisaabiyo oo uu noo sheego kharashka suurtagalka ah ee kiiskaaga. Tani waxay kuu badbaadin kartaa lacag, maadaama aan marka hore xaddidi karno tabaruc kasta oo aad bixinayso qaddarka uu qareenkaagu qiyaasay. Qareenkaagu waa inuu adiga iyo annagaba kula socodsiiyaa isbeddel kasta oo ku yimaada kharashka kiiska marka kiisku socdo.

Haddii aad u malaynayso inaan si khaldan u xisaabinay tabarucaadaada waxaad na weydiisan kartaa inaan dib u eegno.

Laakiin haddii kiisku ku dhammaado kharash ka badan qiyaasta, waxaan xallin doonaa farqiga aad u baahan tahay inaad bixiso. Waxaa laga yaabaa inaad dib u hesho qaar ka mid ah tabarucaadaada haddii kiisku ka yar yahay inta aad na siisay, ama haddii aan dib u helno qaar ka mid ah kharashyada ka soo horjeeda.

Waa inaad sii wadataa inaad bixiso qaybo kasta oo harsan xitaa marka kiiskaagu dhammaado.

Ka waran haddii aan dhib kala kulmo bixinta?

Noo sheeg isla markiiba haddii aad dhib kala kulanto bixinta, si aan isugu dayi karno inaan ku caawinno. Haddii aad muujin karto in xaaladdaada dhaqaale ay is beddeshay si ka sii daran, waxaa laga yaabaa inaan awoodno inaan yareyno lacagta aan kaa codsanayno inaad bixiso.

Ka waran haddii aanan bixin tabarucdayda, aanan seegin lacagaha ama aanan beddelin fikirkayga?

Kaalmadaada sharciga way joogsan doontaa. Taas macnaheedu waa in qareenkaagu uu joojin doono shaqadaada iyadoo la adeegsanayo gargaarka sharciga. Si loo daboolo kharashka kiiskaaga, wali waa inaad bixisaa inta ka hartay tabarucaadaada, ama lacagta aan siinnay qareenkaaga, mid kasta oo ka yar.

Hantida la qaatay ama la haystay iyo "cawback"

"Hantida" macnaheedu waa wax kasta oo la yeelan karo, sida guri, wax kale oo qiimo leh, ama lacag.

Haddii, natiijo ahaan helitaanka talo iyo caawimo, ama gargaar sharci, aad hesho hanti aadan hore u lahayn, waad "ku guuleysan doontaa" ama "soo ceshan doontaa".

Haddii aad haysato hanti qof uu isku dayay inuu kaa qaado, waad "haysan doontaa" ama "ilaalin doontaa".

Tusaalooyin qaar waa:

1. Guri.
2. Saamiyada.
3. Siyaasadaha nolosha.
4. Lacagta xaaskaagu ama lammaanahaagu ku siiyo markaad furto ama aad kala dirto iskaashi madani ah.
5. Lacag ay bixiso Hay'adda Magdhawga Dhaawacyada Dembiyada.
6. Lacag magdhow ah oo laga helo ilo kale.

Waxaa laga yaabaa inaad na siiso qaar ama dhammaan si aan u daboolno waxa aan u bixinnay qareenkaaga. Tan waxaa mararka qaarkood loo yaqaan "clawback".

Waa inaad qareenkaaga weydiisataa inuu:

1. Kuu sheego bilowga kiiskaaga haddii clawback uu khuseyn karo.
2. Kuu wargeliyaa wixii isbeddel ah ee kiiskaaga ku yimaada oo saameyn kara tan.
3. Kuu sheegaa inta aad bixin karto oo aad kula socodsiiisaa wixii isbeddel ah ee arrintan ku yimaada inta kiisku socdo.

Wixii talo iyo caawimo ah, waxaan tixgelin karnaa in bixinta hantida la qaatay ama la haystay ay kuu keeni doonto dhibaato ama dhibaato weyn.

Haddii aan u baahannahay inaan qareenkaaga u bixinno sababtoo ah kama aadan bixin hanti aad haysatay ama aad ku guuleysatay natiijada taladaada iyo kaalmadaada, waxaan xaq u leenahay inaan tallaabo sharci ah qaadno si aan lacagta kaaga soo celinno.

Caawimaadda sharciga, ma tixgelin karno dhibaato ama dhibaato weyn.

[Ma qaadan doontaa dhammaan lacagta ama hantida aan ku guuleysto ama aan haysto?](#)

Waxaan qaadan doonnaa oo keliya ku filan si aan u daboolno wax kasta oo ka dhiman waxa aan ku bixinnay kiiskaaga iyo:

- Kharash kasta oo uu bixiyay qofka kaa soo horjeeda.
- Kaalin kasta oo aad bixisay.

Haddii qofka kula tartamaya uu dib u dhigo bixinta kharashaadka, waxaan kaa celin doonnaa lacag ku filan oo aan ku dabooli karno lacagtaas.

Waxaan ku ridi doonnaa akoon dulsaar ah oo aan ku siin doonnaa dulsaarka.

Haddii qof uu haysto ama ku guuleysto gurigiisa qayb ka mid ah kiiskiisa, ma laga rabaa inuu iibiyo si uu u bixiyo lacagta lagu leeyahay? Maya. Waxaan ku weydiin doonnaa inaad na siiso qaybo qayb ahaan.

Ama waxaad dib u dhigi kartaa bixinta ilaa aad ka iibiso guriga - taasoo dhici karta sannado ka dib. Haddii aad tan sameyso, marka aad iibiso waxaad sidoo kale bixin doontaa dulsaarka lacagta la bixinayo. Waxaan qaadan doonnaa dammaanad caadi ah oo ku saabsan gurigaaga si aan u hubinno inaan ugu dambeyntii helno lacagta. Qareenkaagu wuxuu kuu sheegi karaa waxa ku lug leh arrintan.

7 Waa maxay mas'uuliyadahayga?

Gargaarka sharciga waxaa maalgeliya dadweynaha, markaa haddii aad codsato ama la siiyo, waa inaad:

- Naga siisid macluumaad sax ah.
- Noo sheegtaa wixii isbeddel ah ee ku yimaada duruufahaaga.
- Noo sheeg si aan lacag u lumin.

Sideen u maamuli karaa kiiskayga gargaarka sharciga madaniga ah?

Adiga iyo qareenkaagu go'aansannaa sida loo maamulo kiiska. Xusuusnow in mar kasta oo aad la xiriirto qareenkaaga oo aad weydiiso su'aal, iyo mar kasta oo ay wax kuu sameeyaan (oo ay ku jiraan qorista warqadaha, shirarka ama sameynta wicitaanada taleefanka), kharashka kiiskaagu wuu kordhi karaa. Waxaa laga yaabaa inaad bixiso qaar ka mid ah ama dhammaan kharashyadan.

Waa inaad qareenkaaga weydiisaa inuu qiyaaso inta ay ku kacayso kiiskaagu iyo inuu kuu sheego haddii qiyaastani isbeddesho marka kiiskaagu sii socdo. Tani waa waxa macmiil gaar ah oo lacag bixinaya uu samayn doono, waana inaad sidaas oo kale sameysaa.

Waa inaadan weydiisan qareenkaaga inuu kiiskaaga u maareeyo si keeni karta kharash aan loo baahnayn, tusaale ahaan, diidmada dalab macquul ah oo lagu xallinayo, ama si joogto ah u beddelaya saldhigga kiiskaaga.

Fadlan la xiriir qareenkaaga, oo si dhakhso ah ula macaamil codsi kasta oo macluumaad ah oo ka yimaada iyaga ama annaga.

Maxaa dhici doona haddii aanan kuu sheegin isbeddellada?

Macluumaadka aad ka bixiso duruufahaaga dhaqaale waa inuu ahaadaa mid dhammaystiran oo sax ah. Haddii aad na siiso macluumaad been ah:

1. Waxaa laga yaabaa inaan joojino gargaarkaaga sharciga.
2. Waxaa laga yaabaa inaad dib u bixiso kharashka gargaarka sharciga ee aad ka heshay kiiskaaga.
3. Dacwadaha dambiyada ayaa laga yaabaa in lagaa qaado.

Ka waran haddii xaaladahaygu isbeddelaan ka dib markaan buuxiyo foomka maaliyadeed ee gargaarka sharciga madaniga ah ama ka dib markaad bixiso gargaarka sharciga?

Waa inaad isla markiiba noo sheegtaa wixii isbeddel ah ee saameyn kara kiiskaaga. Waa inaad tan samaysaa haddii aad codsatay gargaar sharci oo aad weli sugayso go'aan, ama haddii aan horey kuu siinay gargaar sharci.

Isbeddelladani waxay saameyn karaan inaad u qalanto dhaqaale ahaan, waxayna kordhin karaan ama dhimi karaan tabaruc kasta oo aad ku bixinayso kharashka kiiska, iyadoo ku xiran duruufaha.

Waa inaad noo sheegtaa wixii isbeddel ah ee ku yimaada duruufaha lammaanahaaga ama xaaskaaga/saygaaga.

Markaad nala soo xiriirto, fadlan hayso lambarkaaga tixraaca si aad u soo xigato ama aad noogu soo sheegto wixii waraaqo ah.

Adiga iyo qareenkaagu waa inaad noo sheegtaa wixii isbeddel ah ee saameyn kara xaq u lahaanshahaaga gargaarka sharciga. Qareenkaagu waa inuu si joogto ah noo soo wargeliyaa waana inuu ku siiyaa nuqul ka mid ah warbixinnadan. Haddii aan ka fiirsanno inaan ka laabano

gargaarka sharciga sababo la xiriira wax ku jira warbixinnadan, waxaan ku siin doonnaa fursad aad kaga faallooto.

Immisa ayaan kuu sheegi doonaa isbeddelladan?

Waxaan u baahanahay inaan ogaano isbeddel kasta oo muhiim ah oo ku yimaada dakhligaaga 12-ka bilood ee soo socda ka dib marka aan helno codsigaaga, xitaa haddii qareenkaagu uusan hadda ka shaqeynayn kiiska, ama kiisku dhammaaday.

Waa inaad isla markiiba noo sheegtaa haddii dakhligaaga sannadlaha ah uu kordho £500 ama ka badan, ama uu hoos u dhaco £200 ama ka badan, inta lagu jiro muddada hal sano ah.

Isbeddellada ku yimaada dakhligaaga ka dib muddada 12-ka bilood ah saameyn kuma yeelan doonaan wadarta aad bixiso, inkastoo laga yaabo inaan ku weydiisanno inaad ku bixiso qaybo yar (ama ka badan).

Waa inaad noo sheegtaa haddii raasamaalkaagu uu kordho £500 ama ka badan inta uu socdo kiiskaaga. Isbeddellada raasamaalka inta lagu jiro muddada kiisku wuxuu saameyn karaa wax kasta oo aad ku bixin karto kharashka kiiskaaga.

Tusaalooyin ka mid ah noocyada waxyaabaha aan u baahannahay inaan ka ogaano waa:

1. Isbeddellada cinwaankaaga, shaqadaada ama wixii kale ee faahfaahin shaqsiyeed ah.
2. Haddii aad bilowdo inaad hesho, ama aad joojiso helitaanka, faa'iidooyinka.
3. Isbeddellada dakhligaaga, ama kharashyada ama faa'iidooyinka la xiriira shaqadaada.
4. Qof bilaabaya ama joojinaya la noolaanshahaaga.
5. Adiga, ama qof ka weyn 18 sano oo kula nool, shaqo helaya ama waayaya.
6. Isbeddellada lagu sameeyo lacagaha kirada, guddiga, deynta guryaha, canshuurta golaha deegaanka,
7. dayactirka, daryeelka carruurta, safarka ama qorshayaasha hawlgabka gaarka loo leeyahay.
8. Qiimaha dhammaan dhulka iyo dhismayaasha adiga ama lammaanahaagu aad leedihiin, marka laga reebo guriga aad ku nooshahay, oo ay ku jiraan dulsaarka wadaagga waqtiga.
9. Lacagta dhimista.
10. Lacagta lagu amaahdo siyaasadaha caymiska.
11. Qiimaha hantida aan muhiimka ahayn sida doon, gaari xamuul ah, gaari labaad, dahab (laakiin aan ahayn giraanta arooska ama arooska), alaab qadiimi ah ama alaab loo iibsaday maalgashi.
12. Lacag lagugu leeyahay adiga ama lammaanahaaga.
13. Wax kasta oo aad ku guuleysato, ama la siiyo.
14. Kayd iyo maalgashi nooc kasta ah.
15. Lacag bixinta dammaanadda nolosha ee bislaaday ama siyaasado kale oo la mid ah oo qiimahoodu ka badan yahay £500.
16. Lacag ama hanti laga bixiyo rabitaanka qof dhintay
17. Lacag laga bixiyo sanduuqa kalsoonida.
18. Lacag lagu amaahan karo hantida ganacsiga.
19. Lacag aad ka hesho ilo kale oo kordhisa lacagta raasumaalka aad haysatay markii aad codsatay £500 ama ka badan.
20. Wax kasta oo kale oo dhaca oo saameeya xaaladdaada dhaqaale.

Maxaa dhici doona marka aan kuu sheego isbeddellada?

Kaalmada sharcigu ma joogsan doonto inta aan dib u qiimeynayno u-qalmitaankaaga; qareenkaagu wuu sii wadi karaa kiiskaaga. Kaliya waxaan u baahanahay inaan hubinno inaad bixinayso lacagta saxda ah ee ku baxaysa kharashka kiiskaaga.

8 Ma beddeli karaa qareen?

Haa, laakiin waa inaan ku qanacsannahay inaad haysato sabab wanaagsan oo arrintan ku saabsan, iyo inay weli macquul tahay inaad sii wadato helitaanka gargaarka sharciga. Sababaha wanaagsan waxaa ka mid ah:

- Caafimaad darrada ama dhimashada qareenka kuu shaqeynayay.
- Waxaad ka guuraysaa aagga uu qareenkaagu ka shaqeeyo, taasoo kuu sahlaya inaad booqato qareen kale.

Waxay u badan tahay inaan ku raaci doonno inaad beddesho qareenkaaga haddii aad beddesho go'aankaaga ku saabsan cidda aad rabtay inay kuu matasho.

9 SLAB ma la noqon kartaa gargaarka sharciga?

Waxaa laga yaabaa inaan go'aansanno inaan kaa qaadno gargaarka sharciga - tusaale ahaan, haddii:

- Xaaladahaaga dhaqaale ay isbeddelaan oo aadan hadda u qalmin.
- Si aan macquul ahayn ayaad kiiska u maamulaysaa.
- Waxaad samaysay caddeyn been ah.
- Ma bixinaysid tabaruc aanu go'aansannay inaad bixiso.

Haddii ay taasi dhacdo, waxaan ku siin doonnaa fursad aad noogu sheegto sababta aad u malaynayso inaan ka noqonayn gargaarka sharciga.

10 Maxaa dhacaya haddii qareenkaygu uu soo jeediyo inaan si gaar ah u shaqeeyo ama aan lacag igu dallaco anigoo haysta gargaarka sharciga?

Qareenkaagu kuma weydiisan karo inaad si gaar ah u bixiso shaqada laga qabtay kiis aad u helayso caawimo sharci. Waxay ku weydiin karaan oo keliya inaad bixiso kiiska wakhti kasta oo aan talo iyo caawimo iyo gargaar sharci oo madani ah jirin.

Haddii aan ku siino caawimo sharci, qareenkaagu wuxuu heli karaa heshiiskeena si uu u qabto shaqo dheeraad ah (sida shaqaalaysiinta khubaro ama u doodayaal). Haddii aynaan ku raacsanayn in qareenkaagu uu qaban karo shaqada dheeraadka ah ama uu kharash gareyn karo lacag badan, kuma weydiisan karaan inaad si gaar ah u bixiso tan isagoo sii wadaya talo iyo caawimo, ama caawimo sharci, kiiskaaga.

Haddii aan kuu diidno gargaarka sharciga, ama gargaarkaaga sharciga ama taladaada iyo caawimadaadu istaagto, qareenkaagu wuxuu kugula talin karaa inuu si gaar ah kuu shaqeeyo. Haddii ay tani dhacdo:

- Weydii inay si buuxda u sharxaan sababaha ay arrintan u qabaan.
- Hubi inaad fahantay oo aad ogolaatay shuruudaha ganacsigooda ka hor inta aysan kuu bilaabin shaqadaada.

Ma wax fikrad ah ka qabaa inta aad siiso qareenkayga?

Waxa aan qareennada u bixinno waxaa dejiya sharciga, waxaan hubinnaa biilasha si aan u hubinno in shaqada la qabtay iyo kharashka ay macquul yihiin.

11 Maxaan ka filan karaa Guddiga Gargaarka Sharciga ee Scotland ?

Waxaan higsaneynaa inaan adeeg heer sare ah u fidinno dhammaan macaamiisheenna. Ballanqaadkayagu waa inaan wax ka qabanno dhammaan arrimaha la xiriira codsiyada gargaarka sharciga iyo xisaabaadka waqtigooda, si sax ah oo caddaalad ah.

Had iyo jeer si xushmad leh ayaan kula dhaqmi doonnaa oo waxaan ixtiraami doonnaa xuquuqdaada sirta ah.

Haddii aan adiga ama qareenkaaga ka codsanno inuu noo soo diro macluumaad dheeraad ah ama dukumentiyoy waa muhiim inaad sidaas sameyso sida ugu dhakhsaha badan. Heerarka adeeggayaga waxaa ka mid ah waqtiyada bartilmaameedka ah ee lagu gaarayo go'aannada codsiyada. Waqtiyadan kuma jiraan waqtiga aan sugno si aan kaaga helno dukumentiyada ama macluumaadka adiga ama qareenkaaga.

Si aad u hesho heerarka adeegga fadlan eeg - <https://www.slab.org.uk/about-us/what-we-do/corporate-plans/index.html>.

Sideed u isticmaali doontaa macluumaadka aan ku siiyo?

Fadlan tixraac Ogaysiiska Qarsoonnimada kaas oo laga heli karo boggayaga internetka - https://www.slab.org.uk/about-us/access-to-information/SLAB_privacy_policy.html

Macluumaad dheeraad ah oo ku saabsan xuquuqdaada macluumaadka ee hoos yimaada sharciga ilaalinta xogta iyo Xeerka Xorriyadda Macluumaadka (Scotland) 2002 ayaa laga heli karaa warqadda macluumaadka ee "Helitaanka macluumaadka" kaas oo sidoo kale laga heli karo boggayaga internetka - https://www.slab.org.uk/export/sites/default/comm on/documents/publications/leaflets/Access_to_Information_booklet.pdf

12 Maxaan ka filan karaa qareenkayga?

Qareenkaagu waa inuu:

- Kuu sharaxaa waxa ay kaaga dhigan tahay inaad haysato caawimaad sharci, oo ay ku jirto waxa aad ku bixin karto kiiskaaga.
- La macaamil kiiskaaga habka ugu hufan uguna waxtarka badan.
- Kuu wargeli waxa ka dhacaya codsigaaga gargaarka sharciga iyo kiiskaaga.
- Kuu sharax sababaha ka dambeeya inaad helin gargaarka sharciga haddii codsigaagu uusan guulaysan.

Gargaarka sharcigaagu wuxuu daboolayaa dhammaan kharashaadkaaga kiiska, waqtiga gargaarka sharciga la joogo, oo ay ku jiraan kharashka khubarada ama u doodayaasha halkaas oo aan ku heshiinay kuwan. Looyarkaagu waa inaanu ku weydiin inaad wax lacag ah ka bixiso kiiska, marka laga reebo wax kasta oo lagu qiimeeyay talo iyo caawimo. Dabcan, waxaa laga yaabaa inaad na siiso lacagaha lagu sheegay qaybta 6.

Maxaa dhacaya haddii aan ku qanacsanayn sida adiga ama qareenkaygu u dhaqmeen?

Xaashida macluumaadka ee Tilmaamaha Macaamiisha ee Cabashooyinka waxay sharraxaysaa habka cabashooyinkayaga iyo cidda loo dacwoon karo shakhsiyaadka ama ururada kale. Fadlan eeg qaybta Cabashooyinka ee boggayaga internetka - <https://www.slab.org.uk/about-us/complaints/>

Maxaan ku sameeyaa Buug-yarahan?

Warqaddan ku hay meel ammaan ah si aad hadhow u tixraacdo.

- Si taxaddar leh u akhri warqaddan ka hor intaadan buuxin foomamka codsiyada.
- Kala hadal qareenkaaga wax kasta oo aadan ka fahmin u-qalmitaankaaga dhaqaale ama foomamka maaliyadeed ee aad u baahan tahay inaad buuxiso.

- Kala hadal qareenkaaga wax kasta oo aadan ka fahmin kiiskaaga, sida ugu dhakhsaha badan. Waxaa ugu wanaagsan inaad tan sameyso ka hor intaadan weydiisan inay kuu qabtaan shaqo kasta oo ku saabsan gargaarka sharciga. Kahor intaadan bixin qaybta ugu horreysa ee wax kasta oo tabaruc ah, waa muhiim inaad fahamto waxa laga yaabo inaad bixiso.
- Lambarkaaga tixraaca gacanta ku hay markaad nala soo xiriirto oo ku soo xigato warqad kasta.